

Uudistuvan ekonomistikoulutuksen tarinat

Kustaa Hulkko

Tom-Henrik Sirviö ja Ding Zhong (toim.),
Tiemme taloustieteilijöiksi,
Kansantaloustieteen opiskelijat ry 2019, 288 sivua

Helsingin yliopiston taloustieteen opiskelijoiden ainejärjestö Kansantaloustieteen opiskelijat ry (KTTO) on harjoittanut pitkään aktiivista julkaisutoimintaa. Aikoinaan KTTO teki *Käpykaarti*-nimistä opiskelijalehteä, josta sittemmin tuli *Kapitaali*, ja vuonna 2009 järjestö julkaisi 50-vuotishistoriikkinsa.

Viime vuonna ilmestyi KTTO:n uusin voimannäyte, järjestön 60-vuotisjuhlakirja. Kirjaan on koottu 46 entisen opiskelijan kertomukset siitä, kuinka heistä tuli ekonomisteja. Vanhimmat aloittivat opintonsa 1960-luvun puolivälissä, nuorimmat 2010-luvulla.

Kun puolensadan muistelijan toimeksianto on nähtävästi ollut sängen väljä, tulos on kirjava. Osa kirjoittajista kertoo anekdootteja opis-

keluajalta, toiset refleктоivat opintojen ja opiskeluajan merkitystä myöhemmän elämän ja työuran kannalta ja muutamat pohtivat suhdettaan taloustieteen eri lähestymistapoihin tai koulukuntiin.

Kirja tarjoaa kiinnostavaa tietoa siitä, kuinka taloustieteen opetus kehittyi vuosikymmenten mittaan. Vielä 1960-luvun puolivälissä perusopetus oli heikoissa kantimissa. Pekka Korpinen sanoo suoraan, että hänen opiskeluaikanaan laitoksen opetus oli vaatimatonta. Vesa Kannianen ja monet muut yhtyvät tähän arvioon.

Heikki A. Loikkanen muistelee professori Lauri O. af Heurlinin eli legendaarisen Hörskän suullista approbatur-kuulustelua. Hörskä

Kustaa Hulkko (kustaa.hulkko@icloud.com) on vapaa toimittaja. Hän keskeytti kansantaloustieteen opinnot vuonna 1970 approbatur-vaiheessa. Myöhemmin hän toimi sosiologian ainejärjestön Kontakti ry:n puheenjohtajana.

esitti kysymyksen ensin yhdelle opiskelijalle, joka ei osannut vastata. Seuraavaksi professori kysyi, ymmärsikö opiskelija kysymyksen, joka vastasi: En.

Sama toistui, kunnes oli Loikkasen vuoro.

”Olin ringissä viimeinen ja katsoin parhaaksi vastata ’en’ minäkin. Tämän jälkeen saimme kaikki approbatur-merkinnän opintokirjaan ja samalla uskoni yliopistoon sai kolauksen.”

Vuosien mittaan opetus parani. 1980-luvulla valmistuneet opiskelijat listaavat lukuisia innostavia ja kannustavia opettajia ja graduohjaajia, esimerkiksi Erkki Koskelan ja Pekka Sutelan. Seuraavan vuosikymmenen kasvatit mainitsevat erityisesti Markku Ollikaisen.

Jatko-opintojen tilanne oli 1960-luvulla vähintään yhtä surkea kuin perusopetuksen. Jotkut harvat onnekkaat pääsivät opiskelemaan ulkomaille. Reino Hjerppe oli yksi heistä, ja hän päätyi vuonna 1967 Yhdysvaltoihin, Rochesterin yliopistoon. Ympäristön virikkeellisyyttä kuvaa se, että Richard Thaler, tuleva nobelisti, kuului hänen opiskelutovereihinsa.

Tutkijakoulutuksessa alkoi tapahtua oikeastaan vasta sitten, kun Jouko Paunio nimitettiin professoriksi vuonna 1966. Hänestä tuli jatko-opetuksen kehittämisen ja kansainvälistämisen *primus motor*.

Hän perusti *monetary workshopin* eli rahoitustaloudellisen tutkimusryhmän, jota Jussi Linnamo luonnehti kerran Paunion tohtoritetaaksi. Sen ”tuotteita” ovat monet suomalaiset eturivin ekonomistit, esimerkiksi Erkki Koskela, Vesa Kanniainen, Heikki Oksanen, Jukka Pekkarinen ja monet muut. Myös Seppo Honkapohja, Sixten Korkman ja Antti Suvanto olivat mukana ryhmän toiminnassa.

Yliopiston pyrkimyksiä tuki Yrjö Jahnssoinin säätiö, joka aloitti tutkijakoulutuskurssit

1975. Säätiö hankki vieraileviksi opettajiksi lukuisia nobelisteja ja muita kansainvälisiä huippuekonomisteja. Heihin kuuluivat esimerkiksi Kenneth Arrow, James Tobin, Rudiger Dornbusch, Stanley Fischer, Peter Diamond, James Mirrlees ja Janet Yellen.

Vuonna 1990 perustettiin Kansantaloustieteen valtakunnallinen jatkokoulutusohjelma KAVA, jossa mukana olivat yliopistot, Suomen Akatemia, Suomen Pankki ja eräät säätiöt. Sitteen tuli takaisku, kun valtiovalta jostain syystä heikensi KAVAn toimintaedellytyksiä ohjaamalla rahoituksen suoraan yliopistoille.

Uusin ratkaisu jatkokoulutuksen järjestämiseksi on vuonna 2018 perustettu Helsinki GSE, Helsinki Graduate School of Economics, Helsingin yliopiston, Aalto-yliopiston ja Hankenin yhteinen instituutti, jossa myös VATT on mukana.

Seppo Honkapohja muistuttaa kirjassa, että vaikka suomalaisen taloustieteen kehitys on ollut ”huimaa”, sen resurssit ovat edelleen vähäiset. ”Esimerkiksi Tanskassa ja Norjassa on yli kolminkertainen määrä taloustieteen professuureja, vaikka nämä maat ovat väestöltään suunnilleen Suomen kokoisia.”

Ekonomistimuistelijat ovat yhtä mieltä vaikkapa siitä, että on ollut tavattoman hauskaa ja hyödyllistä olla mukana opiskelijoiden riennoissa ja oppia samalla esiintymis- ja organisaatio-taitoja, joille on käyttöä myös työelämässä.

Aivan kaikkeen konsensus ei kuitenkaan ulotu. Yksi mielipiteitä jakavista ilmiöistä on taistolaisuus, joka nousi 1970-luvun alussa valtsikan opiskelijoiden johtavaksi poliittiseksi voimaksi.

Vuonna 1972 KTTO:n puheenjohtajana toimi Pertti Honkanen. Hän edusti Akateemista Sosialistiseuraa (ASS), joka oli tiukasti taistolaisten käsissä.

Taistolaiset karkottivat ”revarit” eli SKDL:n ja SKP:n enemmistön kannattajat ASS:sta ja vyöryttivät osasto-organisaationsa yliopiston kaikille laitoksille. Valtsikassa he valtasivat jokaisen ainejärjestön.

Honkanen kertoo, että ASS toi marxilaisuutta yhteiskunnalliseen keskusteluun ja yhteiskuntatieteiden kritiikkiin mutta teki myös yhteistyötä monessa asiassa demari- ja keskustuopiskelijoiden kanssa. Hän myöntää, että opiskelijaradikalismien taistolaisessa versiossa oli varmaan ”ylilyöntejä”, mutta muistuttaa, että liikehdintä ei johtanut mellakointiin eikä väkivaltaisuuksiin.

Pertti Haaparanta tuli kansantaloustieteen laitokselle vuonna 1973. Hänen tarinansa taistolaisten roolista on erittäin kriittinen. Haaparanta päätyi karttamaan toimintaa ainejärjestössä. Syy oli nimenomaan taistolaisten hegemonia – Haaparanta nimittäin kuului ”revareihin”.

Ensimmäisen opiskeluvuoden syyslukukaudella hän kuitenkin osallistui KTTO:n tutustumistilaisuuteen. ”Ohjelmassa oli yhteisläulua, ja sitä johti DDR:n nuorisjärjestön paitaan pukeutunut KTTO:n edustaja, laulut sen mukaiset.” (Taistolaisnuorten sinipaita oli kopio DDR:n nuorisjärjestön juhlapaidasta.)

Haaparanta muistelee myös sitä, miten taistolaisopiskelijat tuomitsivat sanan ”marxilainen” käytön, sillä heille ainoa oikea marxismin versio oli ”marxismi-leninismi”.

1970-luvun lopulla taistolaisuuden aave häipyi yliopistolta. Markus Sovalan mukaan silloin alkoi KTTO:n epäpoliittinen kausi – ”suuri käänne pois politiikasta”. Poliitiikan tilalle tulivat muut älylliset harrastukset, joiden tärkeänä työssijana toimi KEKLU eli kriittisten ekonomistien klubi.

Uuskali Mäki, sittemmin ekonomisti ja filosofi, kutsuu KEKLUn aikaa ”renessanssihuma-

nistisen intellektualismin kulta-ajaksi”. Klubiin kuuluivat Mäen lisäksi Markku Ollikainen, Visa Heinonen, Risto Vaittinen, Kati Kosonen, Suvi-Anne Siimes, Jaana Kurjenoja, Juhana Vartiainen ynnä muut taloustieteen oppihistoriasta ja metodologiasta kiinnostuneet.

KEKLUn parhaana aikana opiskelijoiden oma aktiivisuus ilmeisesti paikkasi tiettyä opetuksen aukkoa.

Sixten Korkman pitää valitettavana, että oppihistoria ja taloushistoria jäävät nykyisin opetuksessa kovin vähälle, vaikka muuten taloustieteen opetus on niin korkeatasoista, että opiskelijoita voi kadehtia.

Myös Juha Tarkka korostaa oppi- ja taloushistorian merkitystä taloustieteilijälle: ekonomistin pitää osata asettaa pinnalla olevat lähestymistavat osaksi taloustieteen historiallista kehitystä.

Muuten on vaarana sokeus, ja käy kuin miehelle jolla on vain vasara: kaikki ongelmat alkavat näyttää nauiloilta.

Elämyksellisesti kirjan parasta antia tarjoaa Heikki Pursiaisen juttu ”Umpikujassa: Miten minusta ei melkein tullut taloustieteilijää”. Kyseessä ei ole tarkka raportti vaan ”ylevöitetty versio totuudesta”.

Pursiaisen mukaan on mahdollonta vastata kysymykseen, miten hänestä tuli taloustieteilijä ja miten hän päätyi tämänhetkiseen rooliinsa *MustReadin* osakkaana ja kirjoittajana. *MustRead* on politiikkaa ja taloutta käsittelevä maksullinen verkkolehti, joka on suunnattu päättäjille ja asiantuntijoille.

”Syyt siihen, miksi yksittäisen ihmisen elämä ottaa jonkin suunnan, ovat liian monimutkaisia ymmärrettäviksi, erityisesti ihmiselle itselleen”, Pursiainen kirjoittaa.

Hän kertoo umpikujistaan yliopistossa ja työelämässä, asumisestaan huoneessa, joka

”tuoksui tuhkakuppina käytettävältä vanhalta säilykepurkulta”, ja kuvaa toistuvaa sisäistä ahdistustaan: ”tästä ei tule mitään”.

Onneksi varmuus siitä, että kaikki oli menetetty, edusti väärää tietoisuutta. Joka tapauksessa sitä seurasi joka kerta uskallus ottaa riskejä ja tehdä elämänmuutoksia.

Pursiaisen kirjoitus päättyy hienoon tarjoukseen nykyiselle taloustieteen opiskelijalle. ”En tiedä, onko kertomuksestani mitään hyötyä sinulle, nykyinen KTTO:lainen. – Mutta jos olet umpikujassa ja kaipaat vertaistukea, voit laittaa minulle viestiä.”

Helsingin yliopiston entisten KTTO:laisten muistelusten lisäksi kirja sisältää Kauppiksen kasvatin Hannu Vartiaisen puheenvuoron, jonka otsikko on ”Talousteorian kritiikistä”. Vartiainen on Helsingin yliopiston professori ja hänen erikoisalansa on mikroalusteoria.

Vartiainen käsittelee jutussaan kahta asiaa: taloustieteellisten mallien tehtävää ja luonnetta sekä niin sanottua modernia rahateoriaa (MMT). Jälkimmäisen sivuutan tässä, koska siitä on keskusteltu viime vuosina verraten paljon (ks. esim. KAK 1 ja 2/2016).

Vartiaisen lähtökohta on se, että mediassa ja yleensä julkisessa keskustelussa käydään näinä päivinä kiihkeästi taloustieteen kimppuun. Esimerkkinä tästä hyökkäyksestä hän mainitsee New York Timesin otsikon elokuulta 2019: ”Blame Economists for the Mess We’re In”.

Yksi kritiikin pääkohteista on se, että taloustieteen mallit ovat yksioikoisia ja epärealistisia. Vartiainenkin myöntää, että mallit ovat usein epärealistisia, mutta se ei ole hänestä olennaista. Nimittäin hänen mielestään taloustieteen ”määrävä piirre” ei ole sen tutkimuskohde – talous – vaan se, miten esitämme kysymyksiä.

”Taloustieteen päätehtävä ei ole kuvata yhteiskunnallista todellisuuttamme vaan sanoa siitä järkeviä.”

”Jos haluamme sanoa järkeviä yhteiskunnasta, pitäisikö mallien sitten kuvata todellisuutta sellaisena kuin se on? Ei, sillä realismi ja järkevyyt ovat usein jopa ristiriitaisia mallinnuksen tavoitteita. Tämä johtuu tutkimuskohteestamme.”

Vartiaisen mukaan taloustieteilijä ei voi edes periaatteessa kuvata yhteiskuntaa tyhjentävästi, koska hän on osa tutkimuskohdettaan eikä pääse ihmisen pään sisään. Siksi taloustieteilijän on oletettava jotakin ihmisen käyttäytymisestä, ja taloustieteilijän olennainen lähtökohta on, että ihminen tekee valintoja.

Taloudellisen mallin keskeinen arviointikriteeri ei siis ole sen realismi tai ennustevoima vaan se, pistääkö malli ”relevantit yhteiskunnalliset palikat järjestykseen”.

Kuinka hyödyllinen ajattelun apuväline malli on? Paljastaako se taloudellisia riippuvuussuhteita? Voiko sillä tutkia ”vaihtoehtoisia todellisuuksia”? Tällaisilla testikysymyksillä pitää koetella, onko malli hyvä vai ei.

Varmaan moni ekonomisti on tyytyväinen Vartiaisen analyysiin. Yhtä varmaa on se, että ainakin moni taloustieteeseen ja tieteenfilosofiaan tottunut maallikko jää hämmennyksen tilaan.

Olisi tarvittu perusteellisempaa analyysia esimerkiksi siitä, mikä on mallin koetun ”realistisuuden” suhde mallin totuusarvoon. Nyt Vartiainen toteaa lyhyesti, että taloustieteellisen teorian arvoa ei välttämättä tarvitse mitata sen totuusarvolla vaan selitysvaimalla (tieteellinen instrumentalismi). Toinen vaihtoehto on pragmatismi: totuuden kriteerinä on se, kuinka hyödyllisiksi teoreettiset uskomukset osoittautuvat tutkimuksessa.

Toivottavasti taloustieteen parhaille malleille käy niin kuin Kopernikuksen lähes 500 vuotta sitten esittämälle mallille aurinkokunnasta. Alkuun vain fiksuimmat astronomit ymmärsivät sen realistisuuden, mutta useimmat ”tavalliset ihmiset” hylkäsivät sen, koska se ei vastannut heidän arkikokemustaan. Lopulta sen hyväksyivät käytännöllisesti katsoen kaikki, koska malli ei ollut vain selitysvoimainen tai hyödyllinen, vaan se oli totta, siis vastasi todellisuutta.

Tiemme taloustieteilijöiksi on kokoelma lyhyitä muistelmia ja kommentteja opiskeluajastaan ja taloustieteestä. Se on julkaisemisen arvoinen kirja jo sellaisenaan.

Ehkä siitä olisi tullut vielä parempi, jos sitä olisi toimitettu jäntevämmin, vaikkapa teemoittain, ja jos toimittajat olisivat pyytäneet kirjoittajilta täsmennyksiä ajatuksiin, jotka kirjan nykyversiossa jätetään puolitiehen.

Esimerkiksi juuri Hannu Vartiaisen edellä selostettu puheenvuoro jää nyt irralliseksi suh-

teessaan muuhun keskusteluun, jota kirjassa käydään samoista aiheista tai lähiteemoista.

Eräät ekonomistit puhuvat kirjassa innoissaan siitä, että empiiristä tutkimusta tehdään entistä enemmän hyödyntämällä suuria tietomassoja ja laajoja rekisteriaineistoja. Mikä on näiden näkemysten suhde Vartiaisen edustamaan kantaan, joka tuntuu korostavan sitä, että aineistoilta ei voi kysyä kysymyksiä suoraan ilman hyvin formuloituja teoreettisia malleja?

Entä mitä tarkoitti Jaakko Kiander kutsuessaan ”lasihelmipeliksi” taloustieteen lajia, joka painottuu matemaattisiin malleihin? Otiko hän kantaa mikroteoreetikko Vartiaisen edustamaa suuntausta vastaan?

Samoin esimerkiksi Pekka Korpiselta olisi kannattanut pyytää nykytutkimuksesta esimerkkejä, jotka edustavat hänen vieroksumaan- sa vaikeaan matemaattiseen asuun verhottua ”näennäistieteellisyyttä”, jossa tulokset seuraavat suoraan epärealistisista oletuksista. □